

Píše Hans-Harald Müller

(E*forum, 14. 11. 2016)

Nejznámější neznámý

Název práce, který nese olomoucká dizertace **Jaromíra Czmera** z roku 2012, mluví jasně: básník **Franz Janowitz**, který 4. listopadu 1917 v 25 letech padl v jedné z bitev na Soči, není žádný neznámý. Janowitz nepatří k těm „neprávem zapomenutým“, ale do skupiny částečně známých – což nebylo ve 20. století žádnou výjimkou –, téměř kanonizovaných autorů, kteří v dějinách literatury (ještě) nenalezli jasně ohraničené místo. Janowitz nemohl zůstat neznámým, protože byl ještě za svého života v kontaktu se souputníky pražského a vídeňského literárního života – mj. s Maxem Brodem, Franzem Werfelem, Willy Haasem, Karlem Krausem. Místo v dějinách literatury nemohl (dosud) nalézt mj. proto, že se jeho pozůstalost ztratila a dochované texty nebyly dlouho přístupné. Filologicky důkladně zpracovaná edice Dietera Sudhoffa z roku 1992 (Innsbruck) a vydání korespondence mezi Janowitzem a Willy Haasem, obsahující osmnáct do té doby nevydaných básní (v *Conditio Judaica* 14, Tübingen 1996), vytvořily předpoklady pro výzkum Janowitzova díla. Disertace Christine Ulmer, která vznikla roku 1970 v innsbruckém literárním archivu Brenner, nebyla nikdy vydána.

Olomoucký germanista Jaromír Czmero nyní předkládá první vědeckou monografii k dílu Franze Janowitze. Sleduje jednak životní dráhu, dějiny pozůstalosti, recepci a historii výzkumu, a dále pak zahrnuje analýzu díla a jeho vztahy k soudobé literatuře. V biografické části přináší Czmero jen málo nového, o to výrazněji přispívá za podpory Harryho Stockhammera k historii umělecky nadané a aktivní rodiny Janowitzových.

Méně uspokojivé je vyličení osudů Janowitzovy pozůstalosti. Protože je pro hodnocení recepcí a vlivu autorova díla výsostně důležitá, bylo by vhodné se jí věnovat podrobněji a podložit výzkum četnějším dokumentačním materiálem, zvláště když se toto pojednání ne úplně shoduje s výkladem Sudhoffovým. Již nad první publikací k pozůstalosti, iniciovanou Karlem Krausem, s názvem *Auf der Erde* (Mnichov 1919) se vznášejí určité pochybnosti. V neoznačené poznámce otištěné na konci tohoto svazku čteme závěrečnou větu: „Tato kniha představuje – jen málo doplněný – útlý výběr, který k vydání připravil ještě básník sám.“ Jaký podíl ale měl na výběru sám Janowitz a v jakém rozsahu ho učinili Franzův bratr Otto a Krausův přítel Leopold Liegler, je však dosud nejasné (srov. Sudhoff 1992, s. 224; Czmero, s. 75).

Czmero začíná svůj výklad zjištěním, že se nakladatelství Brenner ve 20. letech „uvolilo vydat literární pozůstalost Franze Janowitze“. Karl Kraus zprostředkoval

otisky básní, epických textů a aforismů vydaných v letech 1920–1928 v časopise Der Brenner a podnítil rovněž vydání básní z pozůstalosti – subskripci na knihu tehdy vypsalý časopisy Der Brenner i Die Fackel. Na čem se přitom s nakladatelstvím Brenner dohodli dědicové, není zřejmě známo. Advokát a spisovatel Friedrich Punt, který byl zpočátku pověřen správou pozůstalosti, publikaci odmítl. Spisovatel a první vydavatel Traklova díla Karl Röck pracoval „celých sedm týdnů“ (s. 61) na dvousvazkové edici, která – zřejmě kvůli chronologickému řazení – nezískala souhlas Ludwiga von Fickera. Koncem roku 1929 pověřil Ficker Franze Glücka, Loosova editora, pravděpodobně jednosvazkovým vydáním Janowitzova díla. Proč se neuskutečnilo, v tom jsou Czmero a Sudhoff odlišného názoru, ve výsledku spolu ale souhlasí: z důvodu finančních potíží se musel Brenner vydání Janowitzova díla vzdát. Po roce 1933 vrátilo nakladatelství na žádost Otto Janowitze nejdříve opisy, pak originál pozůstalosti. Obě verze byly zřejmě zničeny v New Yorku po Ottově emigraci. Tímto způsobem se ztratila velká část díla Franze Janowitze. Zároveň získaly záznamy Karla Röcka týkající se zničené pozůstalosti nikoliv neproblematický status zástupce díla samotného.

Velmi užitečná je Czmerova zpráva o výzkumu díla Franze Janowitze, která krátce shrnuje především výsledky výzkumu za poslední dvě desetiletí v návaznosti na zásadní edici Sudhoffovu. V samostatné kapitole se Czmero podrobně zabývá ranou recepcí básní Franze Janowitze ve světle polemiky Karla Krause a Maxe Broda a v časopise Die Fackel, následně zařazením autorových básní do Brenneru, iniciovaným bratry Hansem a Otto Janowitzovými, které je představeno v kontextu „religiózní“ poválečné strategie časopisu. Spíše výjimečně a bez dlouhodobého účinku byly recipovány Janowitzovy básně v Berlíně v období Výmarské republiky a v antologiích po roce 1945. Poprvé a ještě dnes podnětně se v roce 1968 pokusila o textově orientovanou interpretaci Janowitzových básní Jiřina Hlaváčová z Židovského muzea v Praze, a to dříve než literárněhistorický výzkum v užším slova smyslu zahájily dizertace Ch. Ulmer, ale především Sudhoffovy edice. Roku 2009 vydala Viera Glosíková dvojjazyčnou antologii německých básní z Prahy *„Když se mnou nejsi ty...“ / „Wenn Du nicht bei mir bist...“*, která obsahuje šest básní Franze Janowitze.

Ve svém výzkumu lyrického díla se řídí Czmero převážně metodou historie myšlenkových konceptů. Proto analyzuje fantazijní splynutí člověka s přírodou, společné pro poezii přelomu století a v mnoha variacích formulované také v Janowitzových raných básních na pozadí monismu a psychofyzického paralelismu Wundtova a Fechnerova; jeho básně transcendentní touhy po vykoupení z bytí spoutaného přírodou nahlíží na pozadí gnóze; básně, ve kterých zaznívá básníkově uvědomění si vlastní smrti, sleduje na pozadí Kierkegaardovy filozofie. Tato spojení – alespoň posledně uvedené v souvislosti s Kierkegaardovou recepcí v Brenneru – nejsou sice nelogická, avšak již Czmerovy naléhavé výklady jednotlivých básní (např. *Der Bote*, *Der Schwan*, *Abends* und *Weh' uns*) ukazují, že se bez těchto heuristických berliček rozhodně obejdou – a že jsou tedy tato teoretická spojení jako heuristický podklad pro interpretaci jazykové formy Janowitzových básní příliš slabá. Postup, který by geneticky rekonstruoval vývoj díla na základě exemplárních interpretací básní, by

pravděpodobně byl přiměřenější umíněnosti a hledání vlastního tónu Janowitzovy poezie než metoda přiřazování myšlenkových koceptů – ale to není jisté. Czmerův výzkum poezie je zakončen kapitolou o „Vlivech a rozhraních“, která zdůrazňuje paralely a rozdíly mezi lyrikou Janowitzovou na jedné straně a Krausovou a Werfelovou na straně druhé – vlivy Rilkeho, které Janowitz silně a přísně odmítal stejně tak jako Heym vlivy Georgeho, nejsou zohledněny. Závěrečné pojednání o blízkosti respektive odstupu Janowitze od expresionismu vede k očekávanému výsledku, že Janowitzova tradicionalistická a formálně uvědomělá poezie není typická, ale přesto je „rovněž expresionistická“ (s. 221). K podobnému výsledku dospívá Czmero také s ohledem na Janowitzovo stanovisko vůči modernismu, když ho nezařazuje do avantgardistické, ale umírněné „klasické“ moderny (s. 261), z čehož však ještě neplyne žádný velký kognitivní přínos.

Czmerova monografie obsahuje nepřehledný seznam literatury a postrádá - což je charakteristickým znakem ediční řady Brenner-Forum - rejstřík. Ale ve výzkumu života a díla Franze Janowitze představuje základní dílo, na které musí navázat a snad i navážou další výzkumné práce k básnickově poezii a próze.

Přeložila Petra Knápková

Jaromír Czmero: *Der bekannteste Unbekannte der Prager deutschen Literatur – Franz Janowitz*. Innsbruck u. a.: Studien Verlag (Edition Brenner Forum, sv. 10), 2015, 283 s.

www.ipsl.cz